

۱۰ منطقه آزاد جدید و فرصت توسعه تجارت با کشورهای همسایه^۱

از سال ۱۴۰۰ تعداد ۱۰ منطقه آزاد جدید به کشور اضافه شده است. در شرایط کنونی علی‌رغم ظرفیت‌های غیرقابل انکار این نقاط، برنامه و چشم‌انداز مشخصی برای توسعه تجارت خارجی با همسایگان مبتنی بر ظرفیت‌های مناطق آزاد جدید وجود ندارد.

بیان مساله

موقعیت جغرافیایی ایران بدون شک یکی از ظرفیت‌های بالقوه‌ای است که می‌تواند تأثیر بالایی در توسعه تجارت منطقه‌ای داشته باشد. مناطق آزاد تجاری-صنعتی نیز می‌تواند یکی از بسترهای بالفعل کردن این ظرفیت باشد. علی‌رغم اضافه شدن ۱۰ منطقه آزاد جدید از سال ۱۴۰۰، همچنان چشم‌اندازهای میان‌مدت و بلندمدتی برای این مناطق در نظر گرفته نشده، دولت ظرفیت‌ها و فرصت‌های این مناطق را به درستی شناسایی نکرده و در پی احیای این ظرفیت‌ها نبوده است. این ۱۰ منطقه آزاد جدید عبارتند از سرخس، دوغارون، اینچه‌برون، مازندران، بوشهر، سیستان و بلوچستان، قصر شیرین، بانه - مریوان، اردبیل و مهران که با ۹ کشور مرز مشترک دارند. وضعیت تجارت این ۹ کشور با ایران و جهان به شرح جدول زیر است:

واردات از ایران (میلیارد دلار)	واردات از جهان (میلیارد دلار)	سهم ایران در واردات (درصد)	صادرات به ایران (میلیارد دلار)	صادرات به جهان (میلیارد دلار)	سهم ایران در صادرات (درصد)	
۱.۸۸	۷.۵۶	۲۴.۸	۰.۰۴	۱.۶۷	۲.۶	افغانستان
۰.۶۳	۱۴.۵۴	۴.۳	۰.۰۵	۳۸.۱۵	۰.۱	آذربایجان
۲.۰۹	۷۱.۱۰	۲.۹	۰.۶۷	۳۱.۱۸	۲.۲	پاکستان
۰.۴۵	۵.۰۹	۸.۸	۰.۰۴	۱۴.۲۵	۰.۳	ترکمنستان
۰.۹۵	۱۹۸.۹۷	۰.۵	۱.۶۹	۵۷۷.۷۹	۰.۳	روسیه
۹.۲۴	۷۶.۱۲	۱۲.۱	۰.۵۸	۱۳۴.۰۵	۰.۴	عراق
۰.۲۲	۵۰.۰۴	۰.۴	۰.۰۶	۸۴.۳۹	۰.۱	قزاقستان
۰.۱۱	۳۳.۴۸	۰.۳	۰.۱۱	۱۳۰.۹۶	۰.۱	قطر
۰.۱۹	۳۵.۹۳	۰.۵	۰.۰۱	۹۹.۷۸	۰.۰	کویت

در صورت استفاده از ظرفیت‌های بالقوه این مناطق در توسعه زنجیره ارزش و تجارت منطقه‌ای، ایران می‌تواند نقش قابل توجهی در تجارت منطقه ایفا کند؛ تجارتی که هم از منظر تنوع مبادی وارداتی و هم تنوع مقاصد صادراتی، می‌تواند موجب هم‌پیوندی اقتصادی با شرکای تجاری جهت خنثی‌سازی تحریم‌ها شود.

تحلیل

برخی از چالش‌های حکمرانی این مناطق که برای احیای ظرفیت آن‌ها باید مورد توجه قرار گیرد عبارتند از:

^۱ تهیه شده توسط فردین کریمی کارشناس گروه تولید و تجارت اندیشکده اقتصاد مقاومتی؛ تیر ۱۴۰۳ (دارای منابع و تحقیقات پشتیبان)

- (۱) نگاه غیر تخصصی به بستر مناطق آزاد و نبود ثبات مدیریتی، این مناطق را از کارآمدی لازم و توسعه مطلوب دور کرده و نمی‌توان در چنین شرایطی، نقش‌آفرینی راهبردی از مناطق آزاد انتظار داشت.
- (۲) تدوین و اجرای طرح‌های توسعه کسب و کار هر منطقه آزاد باید مبتنی بر مزیت‌های جغرافیایی هر منطقه باشد. پس از آن نیز باید زیرساخت‌ها و مشوق‌ها، متناسب با برنامه توسعه کسب‌وکار ایجاد شود تا جهت‌دهی لازم به سرمایه‌گذاران داده شود و هر سرمایه‌گذار منطقه آزاد، گزینه مطلوب خود جهت فعالیت اقتصادی را انتخاب کند.
- (۳) یکی از عمده‌ترین دلایل حضور سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و شروع فعالیت اقتصادی، مدیریت متمرکز و مجزا مناطق آزاد از سرزمین اصلی و تسهیل‌گری در صدور مجوز و کاهش فرایندهای بروکراتیک است. اگر نتوان این مزیت را در مناطق آزاد پیاده‌سازی کرد، این مناطق جذابیت خود برای جذب سرمایه‌گذاران را از دست خواهند داد.

راهبردهای پیشنهادی

به منظور رفع چالش‌های فوق‌الذکر، موارد زیر برای مناطق جدید پیشنهاد می‌شود:

- تدوین ماموریت‌های مشخص برای هر منطقه و تبیین نقش این مناطق در سطوح بالای دولت و برنامه‌های توسعه‌ای
- تدوین طرح‌های توسعه کسب و کار قبل از آغاز به کار رسمی این مناطق و تصویب آن در شورای عالی
- ارزیابی و نظارت بر مدیران مناطق بر اساس شاخص تحقق طرح‌های تصویب شده و پیشرفت آن‌ها
- تأمین اعتبار ایجاد زیرساخت‌های اولیه متناسب با طرح‌های توسعه‌ای کسب‌وکار توسط دولت و فراهم‌سازی بسترهای حضور بخش خصوصی جهت ایجاد و توسعه زیرساخت‌های لازم
- تدوین مشوق‌های هدفمند متناسب با طرح‌های توسعه کسب‌وکار و جهت‌دهی به سرمایه‌گذاران
- مجزا کردن مدیریت و حکمرانی تجاری مناطق آزاد از سرزمین اصلی و تفویض اختیار دستگاه‌های اقتصادی مرتبط با تولید و تجارت به سازمان‌های مناطق آزاد